

BIRGER HAGÅRD:

Demokratiens innehåll

I USA utkom förra året ett uppmärksammat statsvetenskapligt arbete av en svensk forskare, Claes G Ryn. Det presenteras av docent Birger Hagård. Ryn lämnade Sverige där det enligt hans mening inte fanns plats för oliktänkande inom hans vetenskapsområde. Han vill med boken skapa teoretisk och terminologisk klarhet om demokrati genom att ställa denna i relation till människans krav på ett moraliskt liv. Han genomför sina resonemang i polemik mot Rousseau, som banat vägen för majoritetsförtryck och diktatur i massans namn. Den verkliga demokrati måste utgå från etisk självdisciplin. Därmed står det klart att demokrati inte kan vara detsamma som ohämmad folkvilja eller extrema frihetskrav.

Det är en truism att påstå, att begreppet "demokrati" används slarvigt i den politiska diskussionen. Ej heller bland statsvetarna eller politiska filosofer är begreppet entydigt. Bland teoretikerna finns det främst två grupper. Den ena utgår från beslutsprocessen, dvs anser det nödvändigt att olika meningar kanaliseras genom vissa bestämda procedurer, som leder fram till beslut. Den andra gruppen gör i Rousseaus anda gällande, att det finns en spontan "folkvilja", dvs en för alla individer gemensam kollektiv eller total vilja, som skall råda.

Den senare synen återfinns ofta i revolutionära sammanhang. Många känner sig kallade att uttolka vad som är den "sanna" folkviljan. För marxister blir frihet och demokrati i västerländsk mening endast chimärer. Verklig frihet och demokrati finns endast i det socialistiska eller kommunistiska samhället, där "folket" behärskar ekonomin och kapitalismen har avskaffats. För talesmännen i den första gruppen åter har ofta deltagandet i omröstningarna varit av avgörande betydelse. Det gäller att få så många medborgare som möjligt att engagera sig i omröstningen eller valet. Då förverkligas demokrati. Detta är den klassiska demokratisynen.

I nära anslutning till detta synsätt står majoritetsprincipen. Majoriteten, 51–49, skall bestämma utan restriktioner. Den principen ligger bakom parlamentarismens krav. Under det senaste decenniet har vi också kunnat bevittna hur i Sverige majoritetsprincipen ytterligare apostroferats i kommuner och landsting. Segraren, de 51, tar allt: ordförande- och viceordförandeposter i styrelser och nämnder och besätter landstings-

och kommunalrådsposter. Förloraren, de 49, får nöja sig med "insyn" och oppositionsrådsposter. Sålunda har alltså den fulländade demokratin uppnåtts! Men är det verkligen fullt så enkelt? Är det bara en fråga om kvantitet? Måste inte en demokrati också ha ett kvalitativt innehåll?

Förra året utkom i USA ett arbete, som på ett väsentligt sätt bidrar till att fördjupa demokratidebatten. Boken heter "Democracy and the Ethical Life. A Philosophy of Politics and Community" (Louisiana State University Press, 1978) och har skrivits av en ung svensk forskare, Claes G Ryn, numera assistant professor i statskunskap vid det välrenommerade Catholic University of America i Washington, DC. Boken har fått ett övervallande mottagande i recensionerna i USA och förtjänar förvisso att också ingående studeras i Europa och inte minst av Ryns egna landsmän.

Claes G Ryn är född 1943 i Norrköping och tog sin fil kand i Uppsala, där han också påbörjade doktorandstudier i statskunskap. I Sverige var han en av grundarna av Konservativt Idéforum och dess förste ordförande. Tillsammans med Bertil Häggman publicerade han 1971 den ganska uppmärksammade boken "Nykonservatismen i USA". Stugan blev honom emellertid så småningom bokstavligt talat för trång, då det – som han säger – stod klart, att "my rejection of positivism and moral relativism, which has a monopoly in Swedish academic circles, would seriously impair, not to say preclude, a career of scholarship in my own country". Ryn fick i stället möjligheter att fullfölja sina akademiska studier i USA med stöd av Rus-

sell Kirk, en av samtidens främsta idéhistoriker, och René de Visme Williamson. Ryn fick uppleva "a very hospitable country with room for more than one school of thought", som han en aning maliciöst uttrycker det i sitt förord.

Etikens roll

Syftet med Ryns studie är enligt hans egna ord att bidra till att återställa en teoretisk och terminologisk klarhet beträffande demokratin genom att ställa den i relation till människans krav på ett moraliskt liv. Under anslutning till kristna föreställningar går Ryn tillbaka till Platon och Aristoteles i sina försök att utveckla en etisk förklaring av demokratin. Han är också klart inspirerad av amerikanska tänkare som Irving Babbitt och Paul Elmer More.

Ryn vill fastställa demokratiens kvalitet, inte bara nöja sig med kvantiteten. Teoretiker som Robert Dahl, Anthony Downs, Alf Ross och Herbert Tingsten har, menar Ryn, en fundamental svaghet gemensam. De ägnar sig åt "proceduralism" och ställer inte folkstyret i relation till människans moraliska bestämmelse.

Människan skiljer sig från alla andra varor. Hon har en känsla för rättfärdighet. Det finns hos henne en strävan efter att uppnå det universellt goda för människorna. Människan har ett etiskt samvete, som ger henne en känsla för vad som är rätt och vad som är fel, när hon står vacklande. Likafullt är det inte särskilt lätt att vandra den rätta vägen. Människonaturen är dualistisk. Gentemot strävan att uppnå de långsiktiga målen

står människans egoism och kortsiktiga intressen. Det finns hos människan ett högre jag och ett lägre jag, motsatsparet yin och yang för att använda österländsk terminologi.

Men människan är inte bara en moralisk utan också en social varelse. Det är naturligt för henne att samverka med andra och att ingå i en gemenskap. Men gemenskapen förutsätter harmoni. I varje samhälle finns en rad aktiviteter. Graden av civilisation avgörs av den utsträckning, i vilket samhället strävar efter att fullfölja sitt etiska mål. Ett samhälle kan vara effektivt och ekonomiskt avancerat men kan ändå inte betraktas som fullt civiliserat, om inte effektiviteten inriktas på att förverkliga de etiska målsättningarna, menar Ryn. "Gemenskap är mänsklig förening under ledning av det etiska samvetet."

För den enskilda människan tjänar samvetet som en "inner check", som försöker motverka lägre böjelser och utsätta våra impulser för en etisk prövning. Men även om samvetet anger riktningen hur vi bör handla för att uppnå det goda, kan det ändå vara svårt att konkret utforma handlingssättet så att det står i överensstämmelse med principen. Därvidlag har vi dock en viss hjälp av traditionen och det yttre tryck på människan, som utövas av uppställda regler, vilka vi inte kan vara förutan. I detta sammanhang skulle det vara värt att diskutera legitimiteten hos lagar och förordningar. Ryn gör det inte närmare. Det är uppenbart, att mycket av lagstiftningsraseriet i tex det svenska samhället står i dålig samklang med strävandena att åstadkomma en värdegemenskap. Då la-

gar och förordningar ensidigt utformas för att gynna en grupp på andras bekostnad, leder det till disharmoni i samhället och minskar känslan av gemenskap. Då lagar utfärdas, som inte står i överensstämmelse med rättskänslan hos många medborgare, minskar självfallet tilltron till lagstiftarna och gemenskapen luckras upp. Från den utgångspunkten inger det överdrivna svenska förbudssamhället allvarliga farhågor.

Gemenskap

Vilken styrelse svarar bäst mot etikens krav? För Ryn som västerlänning är svaret givet: demokrati. Själva gemenskapens idé uttrycks i demokratien. Den är "the apex of associated human life". Men Ryn gör samtidigt sina reservationer. Det kan inte hävdas generellt, att demokratien i sig är överlägsen alla andra styrelseformer. Han erinrar om Aristoteles ord, att det inte finns någon styrelse, som är lämpad för alla omständigheter. Demokrati är en realistisk styrelseform för Europa och Nordamerika, men i tex Afrika saknar de flesta folk den speciella typ av politisk mognad, som krävs för att demokratien skall kunna förverkligas. Ryn påminner också helt riktigt om att demokratien i Västerlandet historiskt och internationellt inte är någon regel utan snarare ett undantag.

På samma sätt som samvetet utgör en "inner check" för den enskilda människan och prövar hennes handlingsnormer, då hon slits mellan sitt högre och lägre jag, mellan gott och ont, behövs också "checks and balances" i samhället. I likhet med Rousseau ställer Ryn frågan hur en styrelse kan åstad-

kommas för att svara mot etikens krav. Rousseaus svar var la volonté générale, den allmänna viljan eller folkviljan. Men för Ryn är svaret lika bestämt den konstitutionella demokrati. En stor del av Ryns arbete ägnas åt kritik av Rousseaus demokratisyn, som står i bjärt kontrast till Ryns uppfattning.

Enligt Rousseau var människan god i naturtillståndet. Ondskan kom först, då hon tvingades in i samhället, som alltså var att betrakta som en artificiell skapelse. Följaktligen såg Rousseau alla hinder för den spontana folkviljan som något av ondo. Efter en ingående analys konstaterar Ryn, att Rousseaus berömda arbete "Samhällsfördraget" har mycket tvivelaktigt värde för den demokratiska teorin och som inspirationskälla för politiskt handlande. Resonemangen om allmänviljan bygger på en helt utopisk människosyn. Om Platon kan sägas ha överskattat människans förmåga att lösa sitt moraliska dilemma, måste Rousseaus filosofi, som så enkelt utgår från den mänskliga naturens godhet, sägas grovt ignorera individens och folkens behov av moralisk självdisciplin. Rousseau anklagas för att ha berett vägen inte för en moraliskt inspirerad ordning utan för godtycke. Rousseau har banat vägen för majoritetsförtryck och diktatur i massans namn.

Ryn instämmer i Edmund Burkes ord, att ju mindre av inre kontroll, som finns hos individen, desto mer behövs av yttre kontroll från samhällets sida. Om Rousseaus idéer följs, leder den allmänna viljan, som ju inte kan bindas av någon högre moral eller auktoritet, lätt till ett godtyckligt uttryckande av en majoritetsuppfattning. Och till sist måste

någon "tolka" folkets vilja och göra anspråk på att handla för det gemensamma bästa. Det enkla konststycket hos Rousseau att placera skulden för alla brister inte hos individen utan hos samhället har gett honom många efterföljare. I Ryns ögon blir Rousseau en orealistisk utopist, som ställt till med långt mera skada än nytta. "Hans politiska tänkande är mer smickrande än realistiskt."

Maktfördelning

I motsats till Rousseau betonar Ryn, att den demokratiska teorin måste utgå från människans behov av etisk självdisciplin. Därför blir den konstitutionella demokrati den styrelseform, som bäst svarar mot människans behov. I stället för att bereda väg för en ohämmad folkvilja, som ofta bygger på tillfälliga känslor och propagandisters triumfer, måste restriktioner finnas, vilka gör det möjligt att stanna upp och tänka efter vilka konsekvenserna kan bli av ett visst handlande. Detta kan ske genom olika mekanismer som tex en reell maktfördelning, skydd för minoriteter genom krav på kvalificerad majoritet vid beslutsfattande, möjligheter för minoriteter att som i Danmark genom folkomröstningar kunna stjäla lagar, som stiftats av folketingets majoritet.

Också decentraliseringen spelar en väsentlig roll. Verklig gemenskap kan aldrig existera i en oidentifierad massa av individer. Gemenskapen kommer främst till uttryck i de små grupperna, i familjen, församlingen, skolan, föreningen. Det är där som människornas lojaliteter i första hand är förankrade. Det är delarna, som bär upp helheten.

Även andra demokratiens teoretiker, som har andra utgångspunkter än Ryn, kan för- ena sig med honom i denna tanke. Han cite- rar med gillande Robert Dahl: "Om en fråga bäst kan handhas av en demokratisk organi- sation, se då alltid till att den handhas av den minsta organisation, som kan hantera den på ett tillfredsställande sätt." Många exem- pel skulle kunna anföras för riktigheten i denna tes. Det är tankegångar av detta slag, som ligger bakom reaktionen på många håll mot övertron på de stora enheternas förmå- ga att kunna lösa problem. Det förefaller som om denna övertro i vårt land gjorde sig särskild bred på 1960-talet, då bl a den olyck- saliga kommunreformen genomfördes!

Ryn finner att mycket av den konstitutio- nella demokratiens idéer har förverkligats i USA, men också där har funnits och finns tendenser att slå in på den breda vägen i Rousseauansk anda. Thomas Jefferson står som företrädare framför andra för den ple- biscitärä demokrati i USA, men också i dag finns det efterföljare på liberalt håll,

som pläderar för en ny "Caesarism", en ega- litär demokrati.

Ryns arbete ger uttryck för en genom- tänkt helhetssyn, som alltför ofta lyser med sin frånvaro i den svenska debatten. Vi har länge lidit under extremernas tyranni. På 1960-talet och i början av 1970-talet gjorde vulgärmarxismen sig bred, och därefter har stundom lika onyanserade krav på frihet gjorts gällande utan att begreppets innebörd blivit närmare klargjord. Inte minst mot bak- grund av vår rätt eländiga nya författning och allt svulstigt tal om "kommunal demo- krati" etc är det angeläget att få till stånd en seriös debatt om demokratiens innebörd. Ryns tankar kan därvidlag utgöra en god utgångspunkt. I ett avseende vill man dock hoppas, att han har fel. Inte har det väl ändå gått så långt i konformismens tecken, att det inte inom samhällsvetenskaperna i Sverige skulle finnas rum för den vetenskapssyn, som han företräder? Vore det så, vore det riktigt illa.